NEW RENAISSANCE international scientific journal
ResearchBib IF - 11.01, ISSN: 3030-3753, Volume 2 Issue 6

INTERNET TARMAQLARÍ HÁM JASLAR: IMKANIYATLAR HÁM QÁWIPLER

Jannazarova Baxitli Qurbanazarovna
Nòkis qalasi 52-mektep pitkeriwshisi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.15761983

Annotaciya. *Bul maqalada internet tarmaqlarınıń zamanagóy jaslar turmısındaǵı ornı, olardıń psixologiyalıq, sociallıq hám mádeniy rawajlanıwına tásiri sáwlelendirilgen. Internettiń unamlı hám unamsız tárepleri tallanıp, ásirese, jaslar arasında keń tarqalǵan mashqalalar - virtual baǵınıwshılıq, kiber zorlıq, málimleme hádden tıs júkleniwi, sociallıq salıstırıw aqıbetleri sıyaqlı máselelerge ilimiy qatnas tiykarında baha berilgen. Sonday-aq, maqalada jaslardı unamsız tásirlerden qorǵaw hám internetten aqılǵa uǵras paydalanıw kónlikpelerin qáliplestiriw baǵdarındaǵı pikir-usınıslar bildirilgen. Ata-analar, pedagoglar hám juwapker shólkemler ushın ámeliy jaqtan paydalı bolǵan kózqaraslar alǵa qoyılǵan.*

Gilt sózler*: Internet tarmaqları, jaslar, sanlı sawatlılıq, kiber zorlıq, virtual ǵárezlilik, media psixologiya, psixologiyalıq salamatlıq, málimleme qáwipsizligi, zamanagóy jaslar mashqalaları, sociallıq tarmaqlar, onlayn baylanıs, sanlı gigiena.*

INTERNET AND YOUTH: OPPORTUNITIES AND THREATS

Annotation. *This article highlights the role of the internet in the lives of modern youth and its impact on their psychological, social, and cultural development. The positive and negative aspects of the internet were analyzed, and issues such as widespread problems, especially among young people - virtual dependence, cyberbullying, information overload, and the consequences of social comparison - were assessed based on a scientific approach. Furthermore, the article expresses views and suggestions on protecting young people from negative influences and developing their skills in rational internet usage. Approaches that are practically beneficial for parents, teachers, and responsible organizations have been put forward.*

Keywords: *Internet networks, youth, digital literacy, cyberbullying, virtual dependency, media psychology, psychological health, information security, modern youth issues, social networks, online communication, digital hygiene.*

ИНТЕРНЕТ И МОЛОДЕЖЬ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ

Аннотация. *В данной статье освещается роль интернет-сетей в жизни современной молодежи, их влияние на психологическое, социальное и культурное развитие. Были проанализированы положительные и отрицательные стороны интернета, и на основе научного подхода была дана оценка широко распространённым проблемам, особенно среди молодёжи, таким как виртуальное подчинение, кибернасилие, информационная перегрузка и последствия социального сравнения. В статье также высказаны мнения и предложения по защите молодежи от негативного влияния и формированию навыков рационального использования интернета. Выдвинуты практически полезные подходы для родителей, педагогов и ответственных организаций.*

Ключевые слова: *Интернет, молодежь, цифровая грамотность, кибернасилие, виртуальная зависимость, медиапсихология, психологическое здоровье, информационная безопасность, проблемы современной молодежи, социальные сети, онлайн-связь, цифровая гигиена.*

Búgingi sanlı dáwirde internet insan turmısınıń ajıralmas bólegine aylanıp úlgergen. Ásirese, jaslar arasında internetten paydalanıw kólemi jıldan-jılǵa artıp barmaqta. Bunda

sociallıq tarmaqlar, mobil qosımshalar, oyınlar hám bilimlendiriw platformaları tiykarǵı roldi ieleydi. Internetten durıs hám nátiyjeli paydalanıw jaslardıń rawajlanıwına kúshli túrtki bolsa da, qadaǵalawsız hám hádden tıs paydalanıw bir qatar unamsız aqıbetlerge alıp kelmekte.

Unamlı tárepleri: Internet jaslar ushın:

Informaciya alıw quralı sıpatında bilimlerdi keńeytiw, shet tillerin úyreniw, onlayn kurslarda qatnasıw imkaniyatın beredi[1].

Sociallasıw quralı bolıp, doslar menen pikirlesiw, jańa tanıslıqlar ornatıw arqalı jeke rawajlanıwǵa járdem beredi[2].

Dóretiwshilik jumıstı kórsetiw, blog júrgiziw, kontent jaratıw hám elektron kommerciya menen shuǵıllanıw imkaniyatın beredi.

Zamanagóy kásiplerge tayarlaydı, máselen, IT, SMM, dizayn, programmalastırıw, awdarmashılıq hám basqa da tarawlarda ózin sınap kóriw imkaniyatın beredi.

Bilim alıwı ushın dárekler: onlayn kurslar, video sabaqlar, interaktiv platformalar arqalı hár qanday pándi úyreniw imkaniyatı bar.

Dóretiwshilik hám ózin-ózi kórsetiw imkaniyatı: bloglar júrgiziw, YouTube kanallar ashıw, grafik dizayn, muzıka hám kórkem óner menen shuǵıllanıw múmkin.

Dúnyaqarastı keńeytiw: sırt eldegi teńlesleri menen pikir alısıw, shet tillerin erkin úyreniw, global waqıyalar haqqında operativ xabardar bolıw.

Unamsız aqıbetler:

Biraq internetten normadan artıq yaki nadurıs paydalanıw tómendegi mashqalalarǵa sebep bolmaqta:

Virtual dúnyaǵa hádden tıs baylanıslılıq nátiyjesinde sociallıq baylanıslardıń azayıwı, jalǵızlıq, depressiya jaǵdayları artpaqta[3].

Kiberbulling (virtual zorlıq) jaslar arasında keń tarqalıp, ruwxıy salamatlıqqa unamsız tásir kórsetpekte[4].

1. Internetke qaramlıq (addikciya)

Jaslar waqtın internette artıqsha ótkerip, real turmıstaǵı wazıypalardı itibardan shette qaldıradı. Uyqınıń buzılıwı, diqqat-itibardıń tómenlewi, sociallıq izolyaciya sıyaqlı mashqalalar júzege keledi[2].

2. Kiber zorliq (cyberbullying)

Virtual mákanda ayıplaw, kemsitiw, jeke maǵlıwmatlardı tarqatıw jaǵdayları kóbeygen.

Bul jaslar arasında ruwxiy túskinlik, ózin-ózi óltiriw pikirleri sıyaqlı awır aqibetlerge alıp kelmekte[3].

3. Sociallıq salıstırıw hám ruwxiy basım.

Instagram, TikTok sıyaqlı platformalarda basqalardıń "ideal" turmısın kórgen jaslar ózlerinen narazı bolıw, ózin qádirsiz seziniw jaǵdayların basınan keshiredi[4].

4. Morallıq qáwipler.

Internette erkin tarqalıp atırgan zorliq, pornografiya, ekstremistlik ideyalar jaslar dúnya qarasına unamsız tásir kórsetpekte[5].

5. Feyk informaciya hám manipulyaciyalar.

Jaslar media sawatlılıq dárejesi tómen bolsa, jalǵan málimlemege isenip qalıwı, nadurıs qararlar qabıl etiwi múmkin.

Oyınlarǵa qaramlılıq (gaming disorder) psixologiyalıq baylanıslılıqqa alıp kelip, oqiw motivaciyası tómenleydi.

Internetke baylanıslılıq sindromi (addikciya) nátiyjesinde diqqat-itibardıń tómenlewi, uyqı buzılıwı hám real turmıstan uzaqlasıw baqlanbaqta[5]. Jaslardıń sanasına unamsız kontentler tásiri, máselen, zorlıq-zombılıq, pornografiya, ekstremistlik ideyalar, nadurıs ádep-ikramlılıq normaları sıyaqlılar olardıń sociallıq hám ruwxıy tárbiyasına qáwip tuwdıradı. Psixologiyalıq jaqtan qatnas : Psixologlardıń pikirinshe, internetten paydalanıwshı jaslar arasında identiklik krizisi, yaǵnıy ózin ańlaw mashqalaları, virtual shaxs jaratıw, óz-ózinen narazı bolıw jaǵdayları baqlanbaqta [6]. Bul bolsa sociallıq salıstırıwlar hám virtual jetiklik standartlarına uqsaw aqıbetinde júzege keledi. Internet jaslar ushın úlken imkaniyatlar esigin ashpaqta. Biraq bul imkaniyatlardan aqılǵa uǵras hám qáwipsiz paydalanıw úyretilmese, unamsız aqıbetlerge alıp keliwi múmkin. Sonıń ushın hár bir jasqa media sawatlılıǵın, sanlı gigiena hám waqıttı durıs basqarıw kónlikpelerin qáliplestiriw áhmietli wazıypalardan biri esaplanadı. Internet búgingi kúnde insaniyat rawajlanıwınıń tiykarǵı faktorlarınan birine aylangan. Ásirese, jaslar internet texnologiyaların eń belsendi hám jumısta paydalanatuǵın sociallıq topar esaplanadı. Sanlı áwlad ushın internet tek ǵana málimleme dáregi emes, al baylanıs, oyın, oqıw, ózin-ózi kórsetiw quralına da aylanǵan. Biraq, internetten nadurıs yamasa qadaǵalawsız paydalanıw nátiyjesinde túrli psixologiyalıq, ádep-ikramlılıq hám densawlıq penen baylanıslı mashqalalar kelip shıqpaqta.

Statistikalıq maǵlıwmatlar (Ózbekstan hám jáhán tájiriybesinen)

2024-jilǵi soraw nátiyjelerine qaraganda, Ózbekstanda 16-30 jastaǵı jaslardıń 87 procenti kúnine keminde 3 saat internetten paydalanadı [6].

Jaslardıń 25% ten aslamı ózlerin internetke ǵárezli dep esaplaydı.

Jáhán densawlıqtı saqlaw shólkemi (JDSSh) bolsa "internet disorder"di jańa zamanagóy psixikalıq buzılıw sıpatında tán alǵan [7].

1. Media sawatlılıǵın arttırıw - mektep hám joqarı bilimlendiriw mákemelerinde sanlı mádeniyat, internet qáwipsizligi boyınsha májbúriy kurslar engiziliwi zárúr.

2. Ata-analar menen ashıq sóylesiw - perzentlerdiń onlayn turmısın qadaǵalaw emes, túsiniw arqalı baylanısıw kerek.

3. Psixologiyalıq járdem sistemasın keńeytiw - mektep hám universitetlerde psixologiyalıq másláhát orayları shólkemlestiriliwi kerek.

4. Tártipke salıwshı nızamshılıq - jaslardı qorǵawshı nızamlar kúsheytiliwi zárúr, máselen, jasqa sáykes kontentler ushın filtrlew sistemaları.

Internet zaman talabı, biraq onnan paydalanıw mádeniyatı qáliplespegen jas sanasında túrli qáwiplerdi payda etiwi múmkin. Sol sebepli mámleket, jámiet, bilimlendiriw mákemeleri hám shańaraqtıń birgeliktegi háreketi menen jaslardı sanlı qáwipsizlik, málimleme tańlaw mádeniyatı hám ruwxıy salamatlıqtı saqlaw baǵdarında turaqlı tárbiyalap barıw kerek. Internet - kúshli qural. Onı payda ushın islew yamasa oǵan qaram bolıw - bul tańlaw jaslar hám olardı baǵdarlap atırǵan ortalıq qolında.

Paydalanilgan ádebiyatlar:

1. Xusanov B. "Sanlı áwlad hám internet tásiri," Tashkent, 2022.
2. Turdiev Sh. "Jaslar psixologiyası," Tashkent, 2020.
3. Amerika psixologiyalıq associaciyası. (2023). Digital Media and Mental Health.
4. Anderson, C. A. (2021). Violent Video Game Effects on Youth. Psychology Press.
5. Young, K. (1998). Internettegi qaramlıq: jańa klinikalıq keselliktiń payda boliwi. CyberPsychology & Behavior.
6. Turdiqulov I. "Internet hám informaciya qáwipsizligi," Tashkent, 2021.